

KREDITGA LAYOQATLILIK TUSHUNCHASINING IQTISODIY MAZMUNI

Jumaniyazov Quvanchbek Amatjonovich

“O'zmilliybank” AJ Shovot BXM bosh hisobchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kreditga layoqatlilik tushunchasining mohiyati, zaruriyati va iqtisodiy mazmuni yoritilgan.

Kalit soʻzlar: Kredit, kreditga layoqatlilik, qarz, qarz oluvchi, foiz.

Ma'lumki, kreditga layoqatlilik - qarz oluvchining kredit majburiyatlari bo'yicha qarzni belgilangan muddatda to'liq to'lash qobiliyati bo'lib hisoblanadi. Bular tarkibiga asosiy qarz va foizlar kiradi. Aslida, bu qisqa yoki uzoq muddatli prognoz bo'lib, u kreditni to'lashni qulay natija bilan hisoblab chiqadi. Ya'ni, qarz oluvchi daromad manbasini yo'qotmasligi va belgilangan miqdorda oylik to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Jismoniy shaxsning kreditga layoqatligini baholash to'lovning real shartlarini aniqlash va kredit shartnomasi bo'yicha o'rtacha oylik to'lovni hisoblash uchun amalga oshiriladi. Qarz oluvchining kredit layoqati atamasini talqin qilishda ma'lum omillar majmui hisobga olinadi, jumladan: qarz oluvchining kredit operatsiyasini bajarish va huquqiy qobiliyati, uning ishbilarmonlik obro'si, garovning mavjudligi va qarz oluvchining daromad olish qobiliyati [1].

Asosiy vazifa - shartlarni bank uchun maqbul va qarz oluvchi uchun qulay qilishdir. Kreditga layoqatlilik qarz oluvchining yangi moliyaviy majburiyatlarni yengishini belgilaydi. O'z imkoniyatlarini baholab, bank pul berish yoki qarz berishni rad etish to'g'risida qaror qabul qiladi. Agar kreditni to'lashda hech qanday to'siqlar bo'lmasa, tahlil asosida individual kreditlashning quyidagi parametrlari belgilanadi:

- kredit miqdori. Kreditning maqsadi, tavakkalchilik darajasi va boshqa parametrlarga qarab, shartnomaning umumiy miqdori o'zgartirilishi mumkin.
- oylik to'lov. Keyingi to'lovni amalga oshirgandan so'ng, qarz oluvchida asosiy ehtiyojlar uchun pul qolishi kerak.

- stavka foizi. Bankning risklari qanchalik yuqori bo'lsa, mumkin bo'lgan yo'qotishlarni qoplash uchun foiz stavkasi shunchalik yuqori bo'ladi.

- kredit shartlari. Mijozning foizlarni hisobga olgan holda qarzni to'lashi mumkin bo'lgan muddatni hisoblash mumkin.

Mijozning kreditga layoqatliligini baholash quyidagi mezonlar tahliliga asoslanadi [2]:

- korxona boshqaruvi sifati (boshqaruv darajasi);

- moliyalashtiriladigan bitimning xarakteri;

- bankning ushbu mijoz bilan tajribasi (kredit tarixi);

- mintaqani holati, mijozni raqobatbardoshligi va ko'rsatilgan tarmoqdagi muayyan mijozning pozitsiyasi;

- mijozning moliyaviy ahvoli;

- mijozning mulkni boshqa ta'minot sifatida foydalanish uchun taqdim etish imkoniyati.

Kredit qobiliyati qanchalik yuqori bo'lsa, mijoz uchun qulay shartlarda zarur miqdorni olish imkoniyati shunchalik ko'p bo'ladi. Kreditni baholash kredit olingan bo'lsa-da, muntazam ravishda amalga oshirilishi kerak. Ushbu talab qabul qilingan Nizomga ko'ra, jismoniy shaxslar har chorakda, yuridik shaxslar har chorakda bir marta va yil oxirida tekshirilishi kerak. Kreditga layoqatlilik tahlili tasdiqlangan usullardan foydalangan holda maxsus scoring dasturlari orqali amalga oshiriladi. Tahlil qilish uchun ular turli ma'lumot manbalariga murojaat qilishlari mumkin.

Shuningdek, korxonaning kreditga layoqatliligini tekshirish uchun foydalaniladigan ma'lumotlar turli manbalardan olinishi mumkin. Ishonchli kredit tekshiruvi uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar miqdori sug'urtalangan xavf darajasiga qarab o'zgarishi mumkin. Masalan, yuqori xavfga ega bo'lgan korxonalar pastroq xavfga ega bo'lgan korxonalarga qaraganda ancha qat'iy va har tomonlama baholanishi kerak. Kreditga layoqatliligi past bo'lgan mijozlarga kredit bermaslik uchun kredit layoqatini oldindan tekshirish va kredit shartlarini kredit tekshiruvi natijalariga moslashtirish tavsiya etiladi. Bu borada korxona faoliyati to'g'risidagi turli iqtisodiy ma'lumotlar kreditga layoqatliligini baholash uchun axborot yordami bo'lishi mumkin. Ko'pincha, turl kredit mahsulotlari uchun xavf darajasiga qarab, taqdim etilgan ma'lumotlarning bir necha darajalari ishlab chiqiladi.

Taqdim etilgan bunday ma'lumotlar kreditni tekshirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Hamda, moliyaviy hisobot ma'lumotlarini ichki buxgalteriya ma'lumotlari yoki mijozlar ma'lumotlari kabi boshqa ma'lumotlar manbalari bilan birlashtiriladi.

Kredit qobiliyatini baholash korxona faoliyati to'g'risidagi quyidagi ma'lumotlar asosida amalga oshirilishi mumkin:

- kreditning maksimal darajasiga asoslangan moliyaviy holat;
- korxona tarixi;
- korxonani faoliyat turi;
- bo'linmalar va filiallar to'g'risidagi ma'lumotlar;
- kapital investitsiyalar;
- ko'chmas mulk;
- bank rekvizitlari;
- yillik va moliyaviy hisobotlar.

Shular bilan birgalikda, kreditga layoqatlilikning mohiyati uning quyidagi unsurlari orqali ko'rib chiqiladi:

- shoshilinchlik: kreditni o'z vaqtida qaytarish imkoniyati;
- ta'minot: kredit qarzini to'liq to'lash qobiliyati;
- huquqiy layoqati: qarz oluvchining huquqiy, moliyaviy va iqtisodiy holati, uni tahlil qilish va baholash natijasida bank kredit munosabatlarini rivojlantirish yoki tugatish to'g'risida qaror qabul qilishi.

Biroq, qimmatli qog'ozlar emitentlari uchun kreditga layoqatlilik esa foizlar bilan birga emissiyaga xizmat ko'rsatish va to'lash qobiliyati kabilardan iborat bo'ladi. Bu qarz oluvchining zarur to'lovlarni amalga oshirishga qodir va tayyor bo'lish ehtimolini anglatadi.

Xulosa shuki, kreditga layoqatlilik qarz oluvchining moliyaviy va nomoliyaviy ko'rsatkichlar bilan ifodalangan har tomonlama huquqiy va moliyaviy tavsifi bo'lib, u kelajakda uning kreditni to'liq va o'z vaqtida to'lash qobiliyatini baholash imkonini beradi. Kredit qobiliyati xo'jalik yurituvchi subyektning o'z qarzlarini to'lash uchun moliyaviy qobiliyati va ularni to'lashga tayyorligi asosida amalga oshiriladi. Chunki,

kreditga layoqatlilik tushunchasi bank krediti va kredit tizimi faoliyatining ajralmas qismidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Насретдинова М.Р., Губайдуллина В.И. Понятие о кредитоспособности заемщика. // Экономика и социум, №2 (11), 2014. – с. 654
2. Кузнецова Т.Е., Некрылова Н.В., Счастливая Н.В. Оценка кредитоспособности заемщика коммерческого банка: учеб.-метод. пособие. - Пенза: Изд-во ПГУ, 2018. - с. 6.